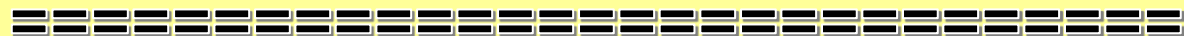
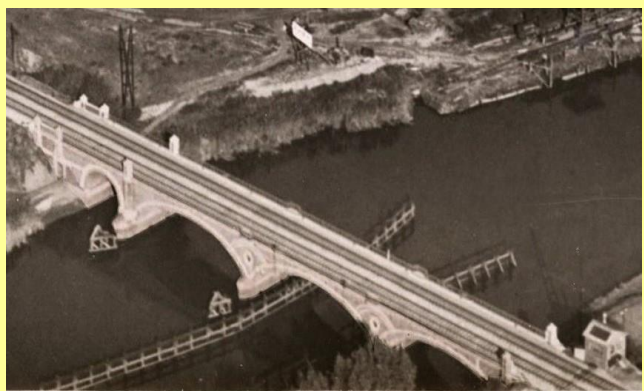
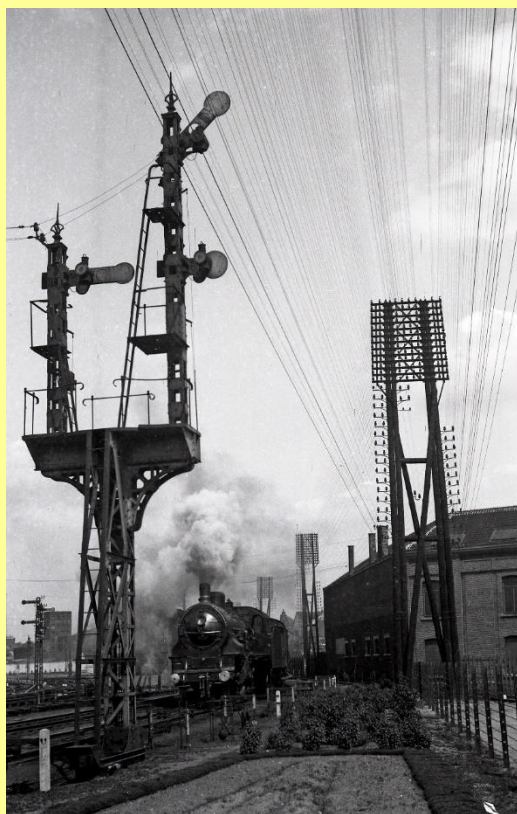

SPOREN NAAR ANTWERPEN-ZUID

**STUDIE OVER HET VROEGERE STATION ANTWERPEN-ZUID, DE VERDWENEN
EN DE NIET-GEREALISEERDE SPOORLIJNEN TEN ZUIDEN VAN ANTWERPEN**

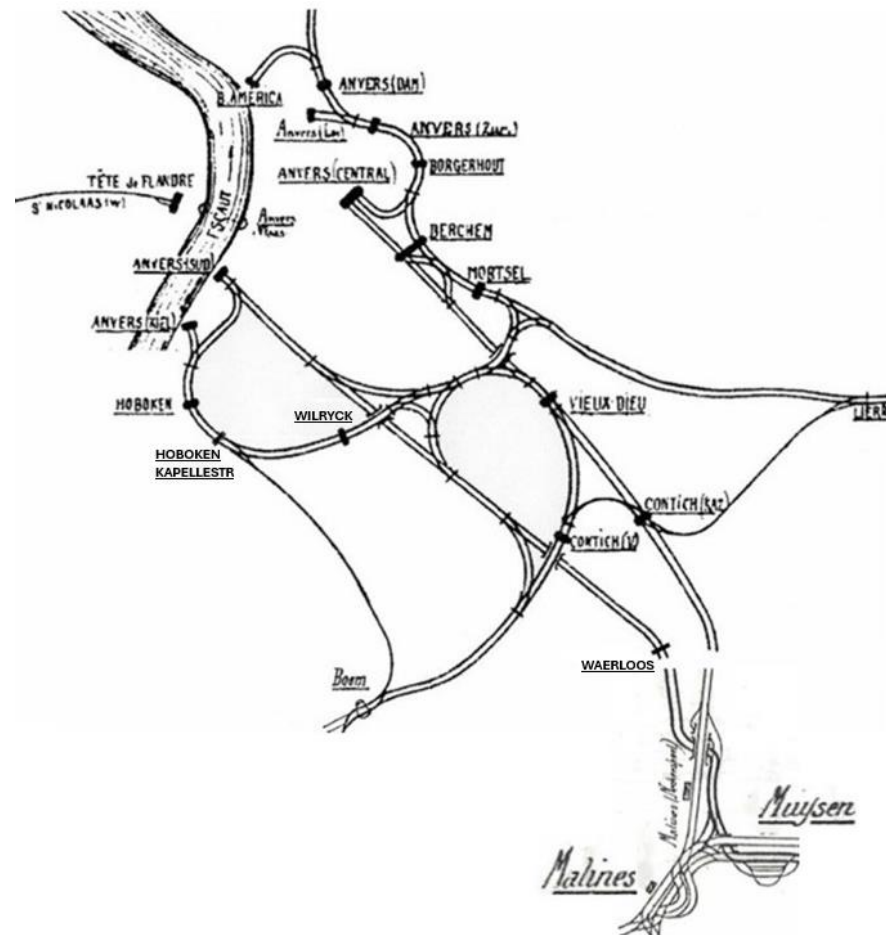
Paul Jacops & Jef Van Olmen

Foto's op het titelblad:

1	3	4
2		5

1. Het station Antwerpen-Zuid in de jaren dertig.
Prentbriefkaart: Stadsarchief Antwerpen (Felixarchief).
2. De brug van de lijn Antwerpen-Zuid – Waarloos – Mechelen/Muizen over de Nete te Walem.
Foto (jaren dertig): Stadsarchief Antwerpen (Felixarchief).
3. Een reizigerstrein is zojuist vertrokken uit Antwerpen-Zuid, met voorop locomotief 6629.
Foto (20 april 1934): J. Quanjer, NMBS Train World Heritage.
4. De stopplaats Luithagen, de brug van de fortlijn over de Antwerpsestraat en een tram van lijn 7 te Mortsel-Luithagen.
Foto (jaren dertig): verzameling Mortselse Heemkundige Kring.
5. Locomotief 201.054 met de laatste officiële doorgaande trein over de fortlijn in Wilrijk op 25 september 1970.
Foto: verzameling Kring voor Heemkunde Wilrica.

Het spoorwegnet ten zuiden van Antwerpen in 1914.

Kaartje: Lignes de la Belgique - Carnet de Marches-types, 1915 (bewerkt).

SPOREN NAAR ANTWERPEN-ZUID

**STUDIE OVER HET VROEGERE STATION
ANTWERPEN-ZUID, DE VERDWENEN
EN DE NIET-GEREALISEERDE
SPOORLIJNEN TEN ZUIDEN VAN
ANTWERPEN**

Paul Jacops & Jef Van Olmen

INLEIDING

In de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw vond een werkelijke kaalslag plaats in het Belgisch spoorwegnet. Meer dan 100 (!) spoorlijnen en –lijntjes die begin 1950 nog in het spoorboekje vermeld stonden, waren twintig jaar later gesloten voor het reizigersverkeer en in de meeste gevallen vervangen door buslijnen.

De NMBS organiseerde steeds meer vervangende en aanvullende busdiensten. Sommigen merkten op dat de NMBS in twintig jaar tijd eerder een bus- dan een spoorwegbedrijf was geworden ...

Heel wat lijnen vervulden nadien nog een aantal jaren een rol voor het goederenvervoer vooraleer ze uiteindelijk ook gesloten en opgebroken werden. Op die manier verminderde de totale lengte van het Belgische spoorwegnet tijdens de 2de helft van de 20ste eeuw met ongeveer een derde.

Ook ten zuiden van Antwerpen verdwenen enkele spoorlijnen, die we in deze studie nader bestuderen.

Voor alle duidelijkheid: we beperken ons tot de regio tussen Antwerpen en de denkbeeldige lijn Boom – Mechelen – Lier.

Concreet gaat het om de volgende lijnen waarop reizigers- én goederentreinen gereden hebben:

- **Hoboken – Wilrijk – Mortsel (de ‘fortenlijn’);**
- **Antwerpen-Zuid – Waarloos – Mechelen (de ‘lijn van Waarloos’);**
- **Oude-God – Kontich-Dorp – Boom;**
- **Kontich-Dorp – Kontich-Kazernen;**
- **lijngedeelte Duffel – Lier van de strategische spoorlijn van 1914 rond Antwerpen.**

Deze verdwenen spoorlijnen hadden een totale lengte van bijna 55 km, verbindingbogen van de knooppunten Mortsel, Wilrijk en Kontich inbegrepen. Opmerkelijk is wel dat de baanvakken Oude-God – Kontich-Dorp – Boom, Oude-God – Luithagen en Antwerpen-Zuid – knooppunt Wilrijk reeds werden opgeheven in de loop van de jaren dertig van de vorige eeuw! De lijn van Kontich-Kazernen via Kontich-Dorp naar Boom sloot in 1952, de lijn van Waarloos en de fortenlijn in 1969-1970. Daarna bleven de beide uiteinden van de fortenlijn nog in gebruik voor lokaal goederenverkeer tot in 1973 (oostelijk gedeelte) en 1978 (westelijk gedeelte).

Daarnaast verdwenen er ten zuiden van Antwerpen ook industriële spoorlijnen waarop nooit reizigerstreinen in de normale dienst gereden hebben en waaraan we in deze studie ook aandacht besteden. Het betreft de volgende lijnen:

- van Luithagen naar de Antwerpse Mouterijen in Mortsel;
- van Mechelen-Nekkerspoel naar het Keerdok in Mechelen;
- van Lier naar Broechem en Oelegem;
- van Mechelen-Nekkerspoel naar de tuinbouwveiling en Sint-Katelijne-Waver.

Wel moet worden vermeld dat het spoorwegnet ten zuiden van Antwerpen in 1970 met één nieuwe lijn uitgebreid werd: van Berchem naar het nieuwe doorgangsstation Antwerpen-Zuid en de tunnel onder de Schelde, langs de Antwerpse Ring, de zgn. 'vestinglijn'.

We hebben de evolutie van het reizigers- en goederenverkeer en de locomotieveninzet op de bovenvermelde lijnen bestudeerd. Voor wat het reizigersverkeer betreft, hebben we extra aandacht besteed aan de militaire treinen op de fortenlijn én aan de (Harwich-) boottreinen die Antwerpen-Zuid-Kaai als bestemming of herkomst hadden.

We besteden in deze studie ook aandacht aan het monumentale stationsgebouw van Antwerpen-Zuid, dat in 1965 gesloopt werd, aan de rangeerstations van Antwerpen-Zuid en Antwerpen-Kiel en aan het

goederenstation van Antwerpen-Zuid van waaruit o.a. de Scheldekaaien bediend werden. Tevens komen de locomotiefstelplaatsen Antwerpen-Zuid en Muizen aan bod. De hier gestationeerde locomotieven hebben een hoofdrol gespeeld bij het slepen van de reizigers- en goederentreinen op de verdwenen spoorlijnen.

We besteden ook aandacht aan de grootse maar nooit uitgevoerde plannen om het spoorwegnet ten zuiden van Antwerpen uit te breiden en zelfs gedeeltelijk te elektrificeren.

=====

In Boom, Edegem, Kontich, Mortsel, Reet, St.-Katelijne-Waver, Waarloos en Wilrijk zijn nog restanten aanwezig van de verdwenen spoorlijnen. Op Google Earth kan men de oude spoorbermen gemakkelijk terugvinden. Op sommige zijn er wandel- en fietspaden aangelegd en op enkele oude spoorbermen bevinden zich zelfs natuurgebieden, nl. te Kontich – Waarloos – Duffel en te Mortsel (Klein-Zwitserland). Verschillende oude spoorbermen zijn ook gebruikt voor de aanleg van grote wegen, zoals de Jan de Voslei te Antwerpen-Kiel, de expresweg N171 van Edegem via Kontich naar Reet, de autosnelweg E19 tussen Kontich en de Craeybeckxtunnel en de R11 te Wilrijk.

In enkele gemeenten verwijzen de straatnamen naar de vroegere aanwezigheid van een station of een spoorlijn. Zo bestaat er een Spoorwegstraat in Kontich, waar zich vroeger het station Kontich-Dorp bevond, een Spoorweglaan langsheen het traject van de fortenlijn in Wilrijk, een Spoorweglaan in Boom, waar de spoorlijn van Boom naar Reet en Kontich-Dorp lag, enz..

Uit de ligging van bepaalde straten kan worden afgeleid dat er ooit vlakbij een spoorlijn aanwezig was. Een goed voorbeeld is de Magdalenastraat in Kontich, die parallel loopt met de grote boog van de vroegere verbindingslijn tussen Kontich-Dorp en Kontich-Kazernen.

=====

Wij, de auteurs, hebben in onze jeugd nog treinen zien rijden op de fortentlijn, de lijn van Waarloos en in Kontich-Dorp, of hebben rond 1965 de laatste stoomlocomotieven nog in actie gezien in Antwerpen-Zuid. We zijn beiden spoorwegliefhebber en al zeer lang gefascineerd door de geschiedenis van de verdwenen lijnen ten zuiden van Antwerpen, ook omdat onze beide vaders spoormannen waren die beroepshalve in meer of mindere mate te maken hadden met de treindienst op de betrokken lijnen. We hebben in de loop der jaren veel informatie, kaart- en beeldmateriaal verzameld over dit onderwerp. Tot onze spijt hebben we moeten vaststellen dat er weinig foto's te vinden zijn van treinen op de verdwenen lijnen ... De fotografen beperkten zich tot het nemen van foto's van bruggen, overwegen, seinen en gebouwen, maar hadden niet het geduld om te wachten tot een trein in aantocht was!

=====

Het was in eerste instantie onze bedoeling om een boek te publiceren over de verdwenen spoorlijnen ten zuiden van Antwerpen, maar mettertijd hadden we zoveel informatie verzameld over dit onderwerp, dat wij in een boek 'op papier' meer dan de helft van de informatie niet zouden kunnen opnemen wegens de noodzakelijke beperking van het aantal pagina's ... Bovendien gaat het om een 'meerjarenplan'. Wij zijn met de studie gestart in 2017 en voorlopig gaat ons onderzoekwerk nog steeds voort en is de studie niet afgerond.

Wij hebben dan ook beslist om de gedetailleerde resultaten van onze studie te publiceren op het internet, op de site Spoorse Zolder / Grenier Ferroviaire, en op de site van NMBS Train World Heritage.

<https://www.tassignon.be/trains/documentation/documentation.php>
<https://nmbs.adlibhosting.com/search/simple>

Op die manier bereiken wij ook een groter publiek, waarbij wij iedereen uitnodigen om ons eventuele bijkomende informatie en foto's over het onderwerp te bezorgen en/of ons te wijzen op mogelijke fouten.

Contact:
joseph.van.olmen@telenet.be
pauljacops2@hotmail.com

Deze gegevens zullen vervolgens, met bronvermelding, toegevoegd worden aan de studie. Niets belet dat wij uiteindelijk toch een samenvattend boek of een reeks tijdschriftenartikels zullen wijden aan het onderwerp.

We hebben gekozen voor een liggende paginastand ('landscape') zodat elke blz. gemakkelijk op het scherm van een computer of een tablet kan worden gelezen.

=====

Omdat het spoorwegnet ten zuiden van Antwerpen vóór de afschaffing van de betrokken lijnen en hun onderlinge verbindingen zeer ingewikkeld was, hebben wij in de meeste hoofdstukken heel wat kaartjes toegevoegd, die de lezer hopelijk zullen helpen om ons verhaal te volgen!

Overname van gegevens uit onze studie is toegelaten, mits een correcte bronvermelding. Dit geldt in het bijzonder voor de foto's die in de studie zijn opgenomen. Op alle foto's staat de bron vermeld: verzameling of naam van de fotograaf. Gelieve steeds de bronvermelding te respecteren!

=====

We hopen met deze studie een belangrijke bijdrage te leveren tot de kennis van de Belgische en Antwerpse spoorweggeschiedenis.

Paul Jacops & Jef Van Olmen,

Sint-Katelijne-Waver / Kontich, 9 september 2024.

Bedankingen

Deze studie kon enkel gerealiseerd worden dankzij de bereidheid van personen, verenigingen en diensten om hun documentatie en foto's ter beschikking te stellen.

Wij houden eraan de namen te vermelden van **iedereen die ons geholpen heeft bij het opzoekwerk, inclusief de namen van de verzamelaars en fotografen van die de documenten of opnamen in de studie voorkomen**. Omdat wij al jaren geleden begonnen zijn met het opzoeken van gegevens over het onderwerp, zijn sommige van de vermelde fotografen en verzamelaars, aan wie wij waardevolle historische foto's en documenten te danken hebben, spijtig genoeg al overleden. Wij dragen dit werk postuum aan hen op.

Hugo Andries, Kristof Avonds, Hugo Bernaers, Bregt Brosens (NMBS Train World Heritage), Luc Butzen, Philippe Callaert, Julien Casier, Hugo Cassauwers (Kring voor Heemkunde Wilrica), Lydia Cassiers (Mortselse Heemkundige Kring), Paul Catteeuw (Kring voor Heemkunde Kontich), Marc Clarysse, Guido De Belie †, Hugo De Bot, Hans de Herder †, Max Delie, Katrien De Kerpel (NMBS Train World Heritage), Wim De Ridder, Marc De Troy (VlaTAM), Hedwig Dierckx, Baudouin Dieu, Frans Engelen, Georges Engelen †, Bruno Gastmans (Mortselse Heemkundige Kring), Gino Train (via Facebook), J. Govaert †, Peter Hay †, Paul Hellemans † (Kring voor Heemkunde Kontich), Roger Hermans (Heemkundige Kring Dufflea), Willy Henderikx, Edward Hertogs (Heemkundige kring Eugeen Goeyvaerts - Lint), Herman Gijsbert Hesselink †, Thierry Heylen, François Heymans (Heemkundige Kring Erf en Heem), Kevin Hoggett, Ernest Jacops †, Jacques Jonkers, Jean-Noël Lefèvre (NMBS Train World

Heritage), Geert Maes, Jan Mahieu, E. Miller †, Paul Pastiels, Jacques Peeters, Paul Peeters, J.R. Phillipsen (<https://www.railations.net>), Hilaire Piessens, Walter Pinet, Joop Quanjer †, Christiaan Quistwater, Vincent Scarniet (Geniemuseum), Jean-Pierre Schenkel †, Dimitri Schoenborn, Roger Stouthuyzen, Patrick Tassignon, Jean-Pierre Teugels, Michel Thiry, Hubert Van den Bergh (VlaTAM), Lawrence Van Haecke (NMBS Train World Heritage), Fons Van Hassel, Marc Van Noey (Mortselse Heemkundige Kring), Johnny Van Olmen, Albert Van Olmen †, Albert Van Wassenhove, Jean-Luc Vanderhaegen, Greta Verbeurgt (NMBS Train World Heritage), Dominique Verhaegen, Jan Verhaeven (NMBS Train World Heritage), Joris Verhezen, Hugo Vermeirsch (Mortselse Heemkundige Kring), Axel Vermeulen, Jef Verstappen (Kring voor Heemkunde Wilrica), Herman Welter, Paul Wyckmans (Kring voor Heemkunde Kontich).

Omdat we al enkele jaren met deze studie bezig zijn, is het mogelijk dat we ongewild iemand vergeten zijn die ons indertijd informatie bezorgd heeft. Iedereen die vindt dat hij/zij een bijdrage geleverd heeft tot deze studie en vaststelt dat zijn/haar naam niet in bovenstaande lijst voorkomt, mag ons dit melden!

Onze bijzondere dank gaat uit naar Dimitri Schoenborn en Walter Pinet voor het nalezen en verbeteren van de eerste versie van onze teksten en Herman Welter voor het doornemen van de definitieve versie en voor zijn vele taaladviezen ...

De auteurs, Paul Jacops & Jef Van Olmen.

Geraadpleegde boeken en andere publicaties:

- **100 Jaar Zuid – 1874 – 1974**, Auteurscollectief, Uitg. Feestcomité viering 100 jaar Zuid, 1974
- **150 Jaar openbaar vervoer in Waverland**, Paul Jacops, Uitg. Erf en Heem, Sint-Katelijne-Waver, 2015
- **150 Jaar spoorweg te Hove**, C Van Aelst, W. Rombauts, Heemkundige Kring De Markgraaf Hove, 1999
- **150 Jaar spoorwegen in de Kempen – 1855 – 2005 – De geschiedenis van de lijn Kontich – Turnhout**, Auteurscollectief, o.l.v. Hugo De Bot, Uitg. Brepols, 2005, met een hoofdstuk over de **spoorwegen te Kontich** (Jef Van Olmen) en een hoofdstuk over de **ramp van Kontich** (Frans van der Auwera)
- **150 Jaar station Puurs**, Auteurscollectief, o.l.v. Geert Maes, Uitg. Gemeente Puurs – Sint-Amands
- **Aide-mémoire ferroviaire**, Uitg. GTF, 1975
- **Antwerpen Nieuw-Zuid – Van goederenstation tot Bank J. Van Breda & Co**, Marie-Anne Wilssens, Kurt Heylen en Geert Segers, Uitg. Lannoo, 2007
- **Antwerpen op het Spoor**, Auteurscollectief, o.l.v. Herman Welter, Uitg. NV De Vlijt, 1986
- **Antwerpen, 1914**, T. Maes, Uitg; Houtekiet, 2013
- **Antwerpsche Maatschappij voor den Dienst van Buurtspoorwegen 1885 – 1910**, Uitg. Antwerpsche Maatschappij voor den Dienst van Buurtspoorwegen, 1911
- **Antwerpse Forten, 1914**, Robert Gils, Uitg. Lannoo, 2014
- **België langs de spoorweg van weleer / En Belgique sur les rails d'autrefois**, H.G. Hesselink, Uitg. Les éditions du Cabri, 2000
- **Bestemming Front – Spoorwegen in België tijdens de Grote Oorlog**, Paul Van Heesvelde, Michelangelo van Meerten, Paul Pastiels, Bart van der Hertem, Uitg. Lannoo, 2014
- **Bezet Bedrijf**, Nico Wouters, Uitg. Lannoo, 2024
- **Bijdrage tot de Geschiedenis van de Belgische Spoorwegen te Mechelen**, C. Rogier, Uitg. De Mijlpaal, 1979
- **Bijdrage tot de geschiedenis van de Belgische spoorwegen te Sint-Katelijne-Waver**, Paul Jacops, Uitg. Erf en Heem, 1990
- **B-Stoom/Vapeur/Dampf, Delen I, II en III**, Max Delie, Uitg. G. Blanchart & Cie, 1985, 1987, 1991
- **Carte Géographique Ferroviaire**, G. Close, Uitg. GTF, 1978
- **D'Anvers à l'Yser, la Compagnie de Chemin de fer du Génie et les trains blindés**, Vincent Scarniet, Uitg. Geniemuseum, 2015
- **De Antwerpse Tram – 1873 – 1979**, Eric Keutgens, Uitg. MIVA, 1980
- **De Belgische Spoorwegen, Gisteren, Vandaag, Morgen**, Louis Gillieaux, Uitg. Lannoo, 2017
- **De eerste elektrische treinen in België, Deel I en Deel II**, Jean-Pierre Schenkel, Uitg. Jean-Pierre Schenkel, 1984 en 1986
- **De Geschiedenis van Kontich**, Robert Van Passen, Uitg. Gemeentebestuur Kontich, 1988
- **De Geschiedenis van Wilrijk**, Robert Van Passen, Uitg. Gemeentebestuur Wilrijk, 1982
- **De lijn Antwerpen – Gent**, Marc Clarysse, Uitg. TSP/PFT, 2020
- **De Stoomlocomotieven type 64 (P8) en type 90 (G10) – deel 1 en deel 2**, Julien Casier, Jean-Luc Vanderhaegen, Jef Van Olmen, Uitg. TSP/PFT, 2019/2020
- **De Strijd – Accenten uit de Geschiedenis van het Waverland**, door de Werkgroep Eerste Wereldoorlog St.-Katelijne-Waver, Uitg. Erf en Heem, 2014

Studie over het vroegere station Antwerpen-Zuid, de verdwenen en de niet-gerealiseerde spoorlijnen ten zuiden van Antwerpen – Paul Jacops & Jef Van Olmen.

- **Der Weltkrieg 1914-1918 - Das deutsche Feldeisenbahnwesen**, Uitg. E.S. Mittler & Sohn, 1927
- **Een eeuw stoom / Un siècle de vapeur, Delen I t/m 8**, Uitg. TSP/PFT, 2001 - 2018
- **Een spoorse kijk op Hoboken**, Robert Slegers, Jean-Pierre Schenkel, Uitg. Heemkundige Kring Hobuechen 1135, 1988
- **Erlawerk VII Antwerpen – Mortsel 1940-1944**, Jean Dillen, Uitg. De Krijger, 1993
- **Gent op het Spoor**, Auteurscollectief, o.l.v. Christiane Van Rijckegem en Herman Welter, Uitg. NMBS-Holden en Snoeck, 2010
- **Geschiedenis van de spoorweg en het station van Lint**, Edward Hertogs, Uitg. Lintse Heemkundige Kring Eugeen Goeyvaerts, 2004
- **Het openbaar vervoer in België, Deel I 1945 – 1960 / Deel II 1960 – 1970 / Deel III 1970 – 1980 / Deel IV 1980 – 1990**, Jacques Peeters, Uitg. TSP/PFT, 2009, 2015, 2017, 2020
- **Hoboken en de Grote Oorlog**, Uitg. Heemkundige Kring Hobuechen, 2014
- **In een klein stationneke – De stations in de provincie Antwerpen**, Auteurscollectief, o.l.v. Hugo De Bot, Uitg. LMS (Lierse Modelspoorwegen), 1988
- **L'Armée Belge dans la Guerre Mondiale**, M. Tasnier, R. Van Overstraeten, Uitg. H. Bertels, 1923
- **Le Calvaire des forts belges sous les coups de la Grosse Berta (Liège-Namur-Anvers, 1914)**, F. Vernier, Uitg. Editions du Patrimoine Militaire, 2014
- **Leireken – De geschiedenis van lijn 61 Aalst – Antwerpen-Zuid**, Louis De Bondt, Philippe Callaert, Uitg. Louis De Bondt en Philippe Callaert, 1996 en 2009
- **Lier 1860 – De geschiedenis van het station en de spoorwegen te Lier**, Hugo De Bot, Robert Slegers, Uitg. Comité Lier Kermis, 1985
- **Lier in de Grote Oorlog**, door H. De Bot, G. Vervloet, Uitg. Liers Genootschap voor Geschiedenis, 2014
- **Lignes de la Belgique – Carnet de Marches-Types**, Uitg. onbekend, 1915, Document verzameling Charles Léonard, reprint gerealiseerd door Jean-René Lejeune in 1989
- **Lint op het spoor**, Frans van der Auwera, Edward Hertogs, Jef Van Olmen, Uitg. Lintse Heemkundige Kring Eugeen Goeyvaerts, 2010
- **Militaire spoorlijnen in België**, Wim De Ridder, Uitg. TSP/PFT, 2016
- **Mortsels Stratenboek**, Auteurscollectief, o.l.v. Bruno Gastmans, Uitg. Mortselse Heemkundige Kring, 2020
- **Naval Guns in Flanders**, L. Robinson, Uitg. The Naval & Military Press, 2004
- **Partizaan Storms, Kroniek van de gewapende partizanen en Groep G in Boortmeerbeek, Hofstade, Muizen, enz.**, Ward Adriaens, Uitg. ASP, 2012
- **S.M Le Roi Albert – Commandant en Chef devant l'invasion allemande**, Général Galet, uitg. Librairie Plon, Parijs, 1931
- **Schlachten des Weltkriegs – Band 3 – Antwerpen 1914**, Uitg. Gerhard Stalling, 1925
- **Stationsarchitectuur in België - Deel I 1835 – 1914 / Deel II 1914 – 2003**, Hugo De Bot, Uitg. Brepols, 2002, 2003
- **Stokken in de Wielen, De Belgische spoormannen tijdens de tweede Wereldoorlog**, C. Lokker, Orteliusfonds-Uitgeverij, 1985
- **Van Antwerpen tot de IJzer, de Compagnie Spoorwegtroepen en de gepantserde treinen**, Vincent Scarniet, Uitg. Geniemuseum, 2020
- **Vapeur en Belgique, Tome I et Tome II**, Phil Dambly, Uitg. G. Blanchart & Cie, 1989 en 1994
- **Wilryck Straten en Pleinen**, Gilbert Van Nuffel, Gilbert Aerts, Hugo Cassauwers, Uitg. Kring voor Heemkunde Wilrica, 2017

Artikels in tijdschriften en jaarboeken van verenigingen en heemkundige kringen:

- Jaarboek Geschiedkundige Studiegroep Ten Boom (1997-1998), **Bijdrage tot de geschiedenis van het spoorwegverkeer te Boom**, Harry Van Royen
- Jaarverslag 2008 van de Heemkundige Kring Eugeen Goeyvaerts, **Een nieuwe spoorlijn dwars door Lint ?**, Jef Van Olmen en Edward Hertogs
- Jaarboek Mortselse Heemkundige Kring (1998), **162 Jaar spoorwegen te Mortsel**, M. Pessers
- Jaarboek Mortselse Heemkundige Kring (2010-2011), **Cogelslei – de spoorlijn in 1995 en 2008**, Hugo Vermeirsch
- Jaarboek Mortselse Heemkundige Kring (1986), **De Mortselse spoorwegramp van 1844 in de Antwerpse pers**, Frans Nooyens
- Jaarboek Mortselse Heemkundige Kring (2015), **De tramhalte aan de Vredebaan (1940 en nu)**, Hugo Vermeirsch
- Jaarboek Mortselse Heemkundige Kring (2023), **Den Berm – Van infrastructuur naar organisme – 100 jaar ‘Den Berm’ in Mortsel en Wilrijk**, Hannah Van den Broeck
- Jaarboek Mortselse Heemkundige Kring (1987 en 1988), **‘Het darstellen der elektrische tramlijn’ in Mortsel**, Robert Vandeneede
- Jaarboek Mortselse Heemkundige Kring (2015), **Het station Mortsel Oude-God**, Hugo Vermeirsch
- Jaarboek Mortselse Heemkundige Kring (2014), **Het station Mortsel**, Hugo Vermeirsch
- Jaarboek Mortselse Heemkundige Kring (2017), **Het station Mortsel**, Hugo Vermeirsch
- Jaarboek Mortselse Heemkundige Kring (2017), **Het stationsgebouw Mortsel Oude-God**, Hugo Vermeirsch
- Jaarboek Mortselse Heemkundige Kring (2020), **Opening van het Asile St. Amédée (nieuw station Mortsel, 1895)**, Albert Van Wassenhove
- Jaarboek Mortselse Heemkundige Kring (2022), **Opening van het Asile St. Amédée (nieuw station Mortsel, 1895), deel 2**, Marc Van Noey
- Op de Baan (vereniging TSP), nr. 125 (februari 2015), **De rol van de spoorwegen vóór de val van de versterkte vesting Antwerpen in 1914**, Jef Van Olmen
- Reinerings (Kring voor Heemkunde Kontich), nr. 3 en 4 (2011), nr. 1 en 2 (2012), nr. 3-4 (2013), **175 Jaar treinen door Kontich-Waarloos (delen 1 t/m 5)**, Paul Wyckmans
- Reinerings (Kring voor Heemkunde Kontich), nr. 3 (2015), **De rol van de spoorwegen en de gepantserde treinen vóór de val van de versterkte vesting Antwerpen in 1914**, Jef Van Olmen
- Reinerings (Kring voor Heemkunde Kontich), nr. 3 (2015), **Kontich-Kazerne wordt gebombardeerd (1914)**, Jef Van Olmen
- Reinerings (Kring voor Heemkunde Kontich), nr. 3 (2017) en nr. 4 (1917), **De ramp van Kontich - De grootste Belgische spoorwegramp (delen 1 en 2)**, Paul Wyckmans
- Reinerings (Kring voor Heemkunde Kontich), nr. 3 (2018), **17 Km sporen in Kontich**, Paul Wyckmans
- Reinerings (Kring voor Heemkunde Kontich), nr. 1 (2019), **De spoorlijn Kontich-Dorp - Kontich-Kazernen**, Jef Van Olmen
- Vesting (tijdschrift van het Simon Stevin Vlaams Vestingbouwkundig Centrum), nr. 2014/1 en 2014/2, **De aanval op de vesting Antwerpen en De forten Liezele, Bornem en Breendonk onder vuur** (div. auteurs)
- Vesting (tijdschrift van het Simon Stevin Vlaams Vestingbouwkundig Centrum), nr. 2020/3-4, 2021/2 en 2021/3-4, **Dossier Ronnberg – De bouw van de vesting Antwerpen (Deel 1, 2 en 3)**, Koen Commers

Andere bronnen

- **Databank over stations, haltes, stopplaatsen, spoorlijnen en spoorwegmaatschappijen** (Jean-Pierre Schenkel & Hans de Herder) – www.spoorweggeschiedenis.be
- **Belgische Spoorlijnen – De spoorwegpagina's van Paul Kevers** – <https://sites.google.com/view/belgischespoorlijnen>
- **Railations - verdwenen spoorlijnen, oude spoorwegtracés enz.** - <https://www.railations.net>
- **Rapports des Trains d'Inspection de la Direction Générale des Chemins de Fer de l'Etat – 1903-1920**
- **Rapports du Conseil d'Administration de la SNCB – 1928-1938**
- **Rapports présentés aux Chambres Législatives par M. le Ministre des Chemins de Fer, Marine, Postes et Télégraphes – Comptes rendus des opérations (1873-1913)**
- **Notitieboekjes van de uitgevoerde diensten op de verdwenen spoorlijnen (Ernest Jacops)**
- **Boeken van de treindienst (NMBS) (diverse jaren)**
- **Dienstorders, berichten, enz. van de Belgische Staatsspoorwegen en de verschillende Directies van de NMBS (diverse jaren)**
- **Officiële reisgidsen (Belgische Staatsspoorwegen en NMBS) (diverse jaren)**
- **Krantenartikels, vooral uit Gazet Van Antwerpen, het Handelsblad en La Métropole**

Archieven: NMBS Train World Heritage, Felix Archief (Stadsarchief Antwerpen), archief Technische Dienst Stad Mortsel, archief van de gemeenten Kontich en Duffel, archieven van de heemkundige kringen van Duffel, Kontich, Lint, Mortsel, Sint-Katelijne-Waver en Wilrijk.